

ÜYGE TABA

EVE DOĞRU

AYAZ İSHAKÎ

Hazırlayan:
Ufuk Aykol

1922 senesinde Berlin’de yazılmıştır.

✕ @ f / otukennesriyat

YAYIN NU: 2233

EDEBÎ ESERLER: 1133

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-657-1

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Baskı Sertel Matbaası, 1941
Ötüken Neşriyat, 1967
Ötüken Neşriyat, 1998
3. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Ötüken Neşriyat AŞ
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50
Sertifika Nu: 49269

İstanbul - 2025

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayinevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Ayaz İshakî (1878-1954)

Tatar edebiyatının ve basın dünyasının önde gelen isimlerinden biri olan Ayaz İshakî, 1878'de Kazan ilinin Çistay ilçesindeki Yavşırma (*Yaushirmä*) köyünde doğdu. Babası köy imamı İlâceddin İshakoğlu, annesi ise Kamariye Hanım'dır. Eğitimine Çistay ve Kazan medreselerinde başladı. Abdülkayyum Nasırî'nin eserlerini okuyarak onun fikirlerinden etkilendi. Aynı zamanda Rusça öğrenmeye başladı. 1898'de Tatar Öğretmen Okulu'na başladı. Burada inkılapçı ve halkçı siyasi düşünceler edindi. Çarlık hükûmetinin Tatarlar üzerindeki baskısını kaldırmak için diğer Tatar talebelerle gizli bir örgüt de kurdu. Ayaz İshakî, Tatar halkının haklarını savunmak amacıyla birçok gazete çıkardı ve makaleler neşretti. 1906'da *Tan Yıldızı* (*Tañ Yoldızı*), 1913'te açılıp 1915'te kapatılan 1917'de tekrar açılan *İl* 1918'de *Mayak* gazetelerini; 1928'de *Yaña Milli Yul* (Yeni Millî Yol) dergisini yayımladı. Eserleriyle sosyal ve siyasi sorunları ele alırken, Tatar halkının bağımsızlık mücadelesine katıldı. Bolşevik yönetimi sırasında millî özerklik fikrini savundu, ancak baskılar nedeniyle sürgüne zorlandı. Uzun süre Polonya'da yaşadı. 1939'da Türkiye'ye yerleşti ve ömrünün kalanını Ankara'da geçirdi.

İshakî, edebiyatında, köy ve şehir yaşamını, medrese ve öğrenci hayatını gerçekçi bir dille yansıttı. İlk eserlerinden *Taallümde Saadet* (1899), *Kelepüşü Kız* (1898) ve *Üç Hatun Bilen Tormış* (1900), onun Tatar edebiyatının teşekkülüne katkısını gösterir. Roman ve hikâyeleri aynı zamanda Tatar toplumunun toplumsal yönlerini de ele aldı. *Dilenci Kız*, *Züleyha*, *Üyge Taba* gibi eserlerinde derin tasvir yeteneği ve toplumsal eleştiri ön plandadır.

22 Temmuz 1954'te Ankara'da vefat eden İshakî, İstanbul Edirnekapi Şehitliği'ne defnedilmiştir.

Ufuk Aykol

1992 senesinde İstanbul'da doğdu. 2011 senesinde Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi tarih bölümünü bitirdi. Hacettepe Üniversitesi'nden *Müstakil Kırım Hanlığı (1772-1783)* başlıklı yüksek lisans teziyle 2019'da mezun oldu. Aynı yıl 1944 *Kırım Tatar Sürgünü: "Onlar Da İnsandı"* adlı kitabı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından yayımlandı. *Emel*, *Türk Dili* ve *Türk Edebiyatı* dergilerinde Kırım Tatar millî tarihi ve matbuatı hakkında yazılar kaleme aldı. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi bünyesinde Dr. Öğr. Üyesi Filiz Tutku Aydın ile "Kırım Talebe Cemiyeti ve Faaliyetleri (1908-1912): Kırım Tatar Emigre Milliyetçiliğinin Ortaya Çıkışında Bir Safha" başlıklı bir çalışma hazırladı. 2016'dan itibaren Kırım Tatar Gençlik Kurultaylarında düzenleme komitesinde görev aldı. Hacettepe Üniversitesi'nde doktora eğitimine devam eden Aykol, Kırım Hanlığı ve Tatar cemiyetleri üzerine çalışmaktadır.

SUNUŞ:

AYAZ İSHAKÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Ayaz İshaki (İdilli), yazdığı piyes, hikaye, romanlar, tenkit yazılarıyla ünlenen romancı, gazeteci ve fikir adamı olmasının yanında, mücadeleci kişiliği, teşkilatçılığı, coşkun tabiatıyla öne çıkan bir siyasi liderdir. Sovyet Rusya'yı terk ettikten sonra muhaceretteki İdil-Urallıların liderliğini üstlendi, Avrupa'da on bir yıl boyunca çıkardığı *Milli Yul* dergisi vasıtasıyla devam ettirdi. Türkiye'de edebi eserlerinden ziyade Türkçülüğü ve siyasi görüşleriyle tanındı. II. Meşrutiyet dönemi Türk basınındaki polemik nitelikli yazılarıyla öne çıktı. Türkçülük akımının önemli sözcülerinden oldu, Osmanlı-Türk fikir hayatına getirdiği farklı yaklaşımlarla dikkat çekti. Rusya'da ve muhaceret yıllarında yazdıklarının bir kısmı polemik nitelikli olsa da, diğer bir kısmı önemli analizler içeren, entelektüel kalitesi yüksek yazılardır. Bolşevik yönetiminin başlarında (1926'dan sonra) Tatar edebiyat kitaplarından adı çıkarıldı, Sovyet devletinin düşmanı olarak görüldü. Mesela, *Büyük Sovyet Ansiklopedisinde* burjuva milliyetçisi ve Sovyet düşmanı yazarların en azılısı olarak gösterildi. Uzun yıllar Tatar yazarları onun ismini anmaktan kaçındılar veya karalayarak yazdılar. 1988'den itibaren aklanmaya ve kendisinden söz edilmeye başlandıysa da yalnızca belli edebî eserleri yayımlandı. Bugün de Tatar araştırmacıları daha ziyade onun edebî mirası üzerinde durmaktadırlar.

İshaki'nin edebî eserlerine ve *Üyge Taba*'ya geçmeden önce onun hayatından ve faaliyetlerinden kısaca söz edelim. 1878 yılında Kazan vilayetinin Çistay (Çistopol) ilçesine bağlı Yavşırma köyünde, İlâceddin İshaki (İlac Hazret) adlı bir imamın oğlu olarak dünyaya geldi. Annesi Kameriye, Veli Hazret adındaki saygın bir hocanın kızı olup üstad bike idi; kız çocuklarını okutuyor ve köydeki kadınlara rehberlik ediyordu. Ayaz, babasının medresesinde okuduktan sonra 1890'da Çistay kasabasındaki Muhammed Zakir Hazret Medresesine gönderildi. Burada üç yıl kadar tahsil gördükten sonra Kazan'daki Gölboyu

Ayaz İshaki

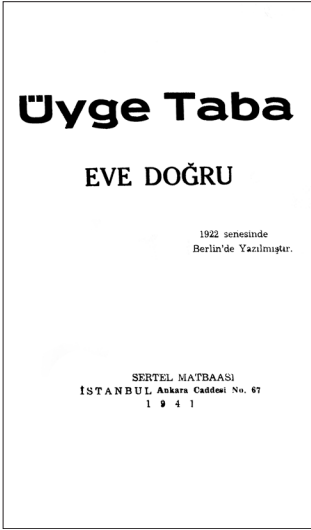
Medresesine devam etti. Okulun en münâzir (tartışma ustası) talebesi olarak ünlendi. Hocası Hadi Maksudi'nin Piçen Pazarı Medresesine atanması üzerine buraya geçti.¹

Medrese yıllarında Kırım'da çıkan *Tercüman* gazetesini, İstanbul'dan gelen *Malumat* ve *Servet-i Fünûn* dergilerini takip etti. 1895-96'da modern Tatar edebiyatının babası kabul edilen Abdülkayyum Nâsırî'nin eserlerini okuyup etkilendi. Onun tavsiyesiyle Rusça öğrenmeye başladı. Nasırî'nin vefatından sonra hayat hikayesini yazıp *Tercü-*

man'a gönderdi. 1898'de Kazan'daki Tatarskaya Uçitelskaya Şkola'ya (Tatar Öğretmen Okulu) adlı okula kaydoldu. Burada okuduğu sırada inkılâpçı ve halkçı fikirlerden etkilendi. Son sınıfta okurken arkadaşlarıyla birlikte Şâkirdlik adlı gizli bir örgüt kurdular. Amaçları Çarlık yönetiminin Tatarlar üzerindeki dini, siyasi ve iktisadi baskılarına son vermektir. Mezuniyetinden sonra Zarif Hazret Emirhani'nin mektebine muallim tayin edildi. Bu sırada roman ve komediler yazmaya başladı. Daha sonra Orenburg'daki meşhur Hüseyiniye Medresesi'ne Rus dili muallimi olarak atandı (1902). Medreseye yeni bir ruh vermeye çalıştı; şakirtleri yeni bilgilerle ve kitaplarla tanıştırdı, edebiyat geceleri düzenledi. Ancak, diğer muallimlerin ve müdürün kıskançlıkları yüzünden medreseden ayrılmak zorunda kaldı.² 1903 yılının yazında köyüne dönüp bir müddet imamlık yaptıysa da, bu durum onun tabiatına ve gerçekleştirmek istediği emellerine uymadığından bu görevi bırakıp Kazan'a taşındı. Halka hürriyet veren 17 Ekim 1905 Manifestosunu Çistay bölgesi halkına anlatmak için köy köy dolaşarak konuşmalar yaptı. Bu faaliyetleri sebebiyle polis tarafından mimlendi ve takip edildi. Mayıs 1906'da inkılâp ve hürriyet taraftarı arkadaşlarıyla beraber *Tan Yıldızı* adında (63 sayı devam eden) bir gazete çıkardı. Ağustos 1906'da Nijni-Novgorod'da toplanan Rusya Müslümanları-

¹ Sait Rami, "Medrese Hayatı", *Muhammed Ayaz İshaki: Hayatı ve Faaliyetleri*, Ankara 1979, 203-205.

² Rami, agm, 200.

Üyge Taba'nın Sertel Matbaası tarafından basılan 1941 baskısının kapağı

ha'nın kocasının hapsedilip kendisinin ayyaş bir Rusla zorla evlendirilmesi ve bunu izleyen acıklı olayları anlattı.

Sovyetleri terk ettikten sonra yazdığı eserlerin okuyucusu Kazan'dakine kıyasla daha dar bir kitleyle, yani Avrupa muhaceretindeki İdil-Urallılarla sınırlı kaldı. Bu dönemde ortaya koyduğu önemli eserlerinden biri *Üyge Taba* [Eve Doğru] adlı eseridir. Eserde, Cihan Harbi sırasında Kafkasya'daki Rus ordusunda görevli Kazan Tatarı bir miralayın yaşadığı ikilemi dile getirdi. Türk birliği fikrini işlediği bu eserde Anadolu'yu "anavatan" olarak tarif ediyor, "Eve Doğru" derken Türk anavatanına, yani Türkiye'ye doğru yönelişi kastediyordu.¹⁰ Eserin ana karakteri Miralay Demir Ali (Timur Aliyef), dindaş ve soydaşı olan Osman-

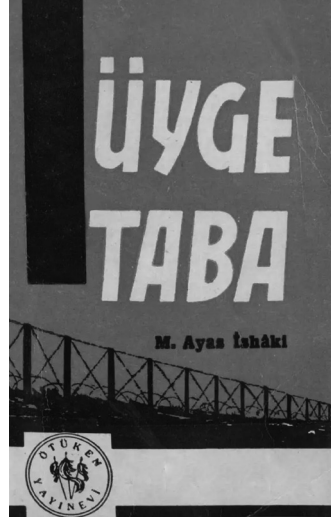
lı Türklerine karşı savaşmaktan ızdırap duyar, ne yapacağını bilemez; kendi kimliğini sorgular. Tiflis'te tanıştığı Ölmezoğlu adlı Türk ailesi onun tereddüdüne son verir; ailede gördüğü yakınlık ona milli benliğini hatırlatır; bunun etkisiyle kendi kariyerini (yirmi sekiz yıl hizmet ettiği Rus ordusundaki itibarlı mevkiini) ve hayatını hiçe sayıp Türklük ve Turan idealine sarılır. Miralay'ın ağzından çıkan sözler aslında Ayaz İshaki'nin fikirleridir: Osmanlıların tarihte yaptıkları hatalarından dönmeleri gerektiğini, Enver Paşa'nın Süveyş macerasının yanlış olduğunu, Arap topraklarında Türklerin boş yere kanını döküldüğünü ve savaşın ağırlık merkezinin Arap ülkelerinden Türk illerine çevrilmesi gerektiğini düşünür. Aksak Timur gibi bir şahsiyeti yüceltirken onun yaptığı tarihî hata yüzünden (Toktamış Han'ı mahvetmesi) yüzünden Rusya'nın güçlendiğini hatırlatır. Ona göre Rusya Türklüğü de artık Rus'un kölesi olmayı, "Rus'un baltasına sap olmayı" bırakmalı

¹⁰ İshaki'nin Türkiye'yi "anavatan" olarak nitelemesini alaya alan Zaven ve Vartouhie Nalbandyan adlı Ermeni yazarlar: "Biz Türklerin Anavatanını Orta Asya olarak biliyorduk." diye yazmışlardır. Zarevand, *United and Independent Turania: Aims and Designs of the Turks*, Leiden, 1971, 92-93.

Türklüğün birleşmesi için çalışmalıdır. Miralayın planı Türk ordusunu yarmak bahanesiyle ileri atılmak, cepheye yaklaşır yaklaşmaz beyaz bayrak çekerek emrindeki sekiz, dokuz bin Türk kökenli askerle birlikte Türk ordusuna katılmaktır. Ancak gizlemeye çalıştığı bu plan anlaşılır, Rus ordusunun geriden saldırması sırasında yaralanır. Yine de Türk tarafına geçmeyi başarır. Eserde bir aşk hikâyesi de yer almaktadır. Tiflis'teki Türk ailesinin Feride adlı kızı, miralaya büyük hayranlık ve sevgi ile bağlanır. Bu sevgi aşka dönüşür. Miralay ise vatan ve millet sevgisiyle dolu olan Feride'nin milli işlere yöneltmeyi, Sevim Bike adındaki kendi kızına milli ruh aşılmasını sağlamayı daha doğru bulur.

Üyge Taba'yı Cihan Harbi şartlarını düşünerek okumak lazımdır. Bu savaş hem Osmanlı hem de Rusya Türklüğünün kurtuluşu için bir ümit doğurmuş, Türk birliği idealinin en güçlü bir şekilde ifade edildiği zaman olmuştur. Bu süreçte Tatar, Azerbaycanlı, Kazanlı ve Türkistanlı aydınlar, Rus Çarlığı altında uğradıkları haksızlıkları ve taleplerini dile getirme fırsatı bulmuşlardır. Savaş Osmanlılar aleyhine sonuçlanıp Rusya'da Bolşevik rejimi kurulduktan sonra bile Ayaz İshaki Rusya mahkumu milletlerin haklarını savunmaya, İdil-Uralıların milli şuurlarını canlı tutmaya çalışmıştır. Elinizdeki eserde ifade ettiği fikirleri Türkiye'de bulunduğu sırada *Türk Yurdu* dergisinde, Avrupa'ya yerleştiğinde ise *Milli Yul*'da savunmaya devam etmiştir.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir. Muhammed Ayaz İshaki, *Üyge Taba*'yı Berlin'de 1922'de kaleme aldıysa da bunu ancak 1938 yılının Ağustos'unda Berlin'de Milli Yul Neşriyatı'ndan çıkmıştır. Eser, ilk defa Türkiye Türkçesiyle 1941'de yayımlanıp Sertel Matbaasında basılmış, 1967'de Ötüken Neşriyat tarafından yeniden yayımlanmıştır.

Üyge Taba'nın 1967 yılındaki baskısı
Ötüken tarafından yapılmıştır.

Üyge Tába eserim,

Cihan Harbi günlerinde Rus devletinin askerleri sıfatıyla Almanya'ya esir düştükten sonra benliklerini, Türklüklerini anlayarak Türkiye'ye gönüllü asker tarzında gelen, Cihan Harbi'ne, Türkiye tarafında iştirak ederek Bağdat cephesinde büyük yararlıklar gösteren ve anavatan için şehit olan İdil-Ural gençlerinin ruhuna ithaf edilmek üzere Berlin'de 1922 senesinde Şimal Türk lehçesiyle yazılmış ve tabedilmişti. 1927 senesinde Anadolu lehçesine çevrilerek Türkiye'de neşredilmesi için Türk Ocakları neşriyatı sırasına kabul edilmiş ise de neşredilememiş, tercüme de kaybolmuştu.

Türkiyeli bazı Türkçü ve milliyetçi ahbabların ısrarı üzerine ikinci defa Anadolu lehçesine çevirerek Türk okuyucularına takdim ediyorum.

“Eve doğru” manasını ifade eden eserin *Üyge Tába* ismini aynen muhafaza ettim. Çünkü bence dağınık Türk illerini birbirine bağlayan ve coğrafi şerait altında kuvvetini muhafaza eden manevi birlik bağlarının en sağlamı Türk evi yani ananevi Türk aile hayatıdır.

Uzak İdil sahilleri, Ural dağları gençlerinin anavatan Türkiye için kanlarını ve canlarını feda etmeleri işte bu ananevi “ana evini”, Türk benliğini korumak içindir. Eserim Türkiye Türklerinin de küçük bir kısmına diğer illerdeki Türklerin yaşayış tarzını, düşünce, kaygı ve dertlerini az çok tanıtabilirse kitabımın hikmet-i vücudu boşuna gitmemiş olacaktır ve ben de Türklük vazifelerimin binde birini ifa etmiş olacağım.

Ayaz İshakî, İstanbul 1941

EVE DOĞRU

I

Vakit geç olduğu hâlde Miralay Demir Ali bir türlü uyuyamıyordu. O, elbisesini çıkarmadan kendini askerce yatağına atıvermişti. Birkaç defa gözlerini yumdu. Kendisini uykuya dalar gibi yaptı. Birkaç defa horuladı. Fakat kafasının içindeki düşünceler, dertler birbirinin ardından koşuyor, birbirine karışıyor, manasız şekiller alıyordu. Bazen bir meseleyi halleder gibi olduğu sırada zihninde yeni meseleler, yeni sualler ve yeni hayaller doğuyor; onun dimağı kaynıyor, taşıyor; sele tutulmuş bir değirmen taşı gibi durmadan dönüyordu. Birçok sualler bir uğultu hâlinde beynini kurcalıyor, sebebini anlamadığı bir iç sıkıntısı onu durmadan üzüyordu.

Bu ağırlıktan kurtulmak için miralay zihnini havai şeylere kap-tırmak istedi. Böylelikle onu yoran karanlık düşünceleri dağıtacaktı. Fakat bu esnada acı bir sızının yüreğini kemirdiğini ve bunu havai düşüncelerle susturmak kabil olmadığını anladı. Daha muazzep oldu. Derin bir nefesle “Of!” diye gözlerini açtı. Odanın içinde, etrafını nazarlar ile araştırdı. Duvarda asılı duran büyük harita üzerindeki ufak ve büyük şehirleri gösteren işaretler dikkatini celbetti.

Gözlerini dört açarak haritayı seyre koyuldu. Vücudunda titretici bir üşüme dolaştı. Haritadaki dağlar, şehirler ve köyler adeta gözlerine batır gibi oldular. Bu asılı haritanın her köşesini ve her noktasını ezberden bildiği hâlde şimdi gözlerini ondan ayıramıyordu. Haritada Bağdat’ı, Musul’u, Erzurum’u, Trabzon’u gördü. Murat Çayı, Fırat, Dicle, Van Gölü onun gözü önünde canlandılar. Haritanın orasına burasına iğnelenmiş ufak bayrakların temsil ettikleri askerlerin yerlerini, hareketlerini görür gibi buradaki top seslerini, çocukların ağlamasını, annelerin ah ve feryatlarını işitir gibi oldu. Kalbinin derin köşesi yeniden sızladı. Bunun üzerine tam bir asker çevikliğiyle yerinden sıçradı. Onu yakıp kavururcasına muazzep eden ağır düşüncelerden kurtulmak için odanın içinde iri adımlarla gezinmeye başladı. Lâkin bu gezinti de onu teskin etmedi. Pencere karşısına gelip dikildi. Ayın

ziyasıyla aydınlanmış caminin top mermisiyle delinmiş mihrabı, kör bir adam bakışı ile miralayı seyrediyordu. Caminin yarı uçmuş minaresi, harpte kolu kopmuş bir adam gibi güya sallanıyor ve güya miralayı göstererek bir şeyler söylüyordu. Caminin etrafındaki yanmış, yıkılmış ve damları çökmüş Türk evleri ve Türk yuvaları da miralayın karşısında yarasının acısıyla ağlayan, inleyen ve dert yanan gibi görünüyordular.

Miralay, oraya daha ziyade bakmadı ve odaya döndü.

Kim bilir şu minare yüz yıllardan beri ezan sesini semalara yükselten şu minare, belki de benim emrimle atılan topla yaralanmıştır. Kim bilir, belki de şu mihrap, asırlardan beri insanlara gönül kuvveti, can rahatı telkin eden şu mihrap, benim askerlerim tarafından yıkılmıştır. Bu evlerin ve bu yuvaların içindeki mesut aile ocakları, belki de benim kıtalarım tarafından söndürülmüştür. Şu yüzlerce, binlerce günahsız Türk anaları, Türk yavruları belki benim tarafımdan öldürülmüştür...

Bu düşünceler miralayı sarsıyor, benliğini dehşet içine düşürüyordu. Korkunç düşüncelerden kurtulmak için ışığı yaktı. Masası üzerinde duran kâğıtlar ve haritalar arasında kızının en son mektubuna gözü ilişti. Kalbinin pek derin bir köşesinin bir daha titrediğini duydu. Odanın havası ona kâfi gelmiyor gibi oldu. Havasızlıktan boğulacağını zannediyordu. Hemen dışarı fırladı.

Taze hava onu kucaklayıp aldı. Hafif bulut dalgaları arasına sığınan ayın soluk ışığı yüzünü okşadı. Hafifçe esen rüzgâr onun kara hülyalarını uçurur gibi oldu. Yüreği açıldı. Gece vakit geç olduğundan askerler harap köyün yıkık evlerinde ve zeminliklerde derin bir uykuda idiler. Kuş, kurt, hayvan, her şey yenmiş ve bitirilmiş olduğundan köy bir mezaristan gibi sessiz ve sakindi. Miralay bu boşluk içinde yavaş yavaş yürümeye başladı. Boşluk ona manevi bir sükûnet verdi. Artık havanın tesiriyle manasız can sıkıntılarından sıyrılmış gibi oldu. Eve doğru dönmeye başladığı zaman uzaktan bir top sesi duydu. Buna ikinci bir top gürültüsü cevap verdi. Belki de bu ilk atılan topun dağlara çarparak akseden sedası idi. Miralay cüzi bir duraklamadan sonra “Bizimkiler düşmanla atışıyorlar.” diyecek oldu. Fakat bizimkiler kimdir? Düşman kimdir? Bu sual miralayın beynini bir daha altüst etti. “Biz kimiz?”, “Düşman kimdir?”, “Ben Miralay Demir Ali kimim?”

Uzaktan işitilen diğer bir top sesi onun sorgularına bir cevap gibi oldu: “Türkler attılar!” dedi. Gözleri bir daha camiye, minareye, cami etrafındaki yıkılmış evlere döndü. Bu harabenin her bir parçası, her bir taşı ve tahtası ona “Bu senin işin, bu senin marifetin!” diye haykırarak azarlar gibiydi. Hemen başını eğdi ve evine doğru ilerlemeye başladı.

Artık başını kaldırıp etrafına bakacak yüzü kalmamıştı. O, bir suçlu gibi evine koştu. Kapıyı kapatırken uzaktan gelen birkaç tüfek sesiyle onların cevapları işitildi.

Miralay askerlik hayatında bu gibi şeyleri çok görmüş ve çok geçirmiş olmasına rağmen bugünkü top ve tüfek sesleri onu titretti ve vücudunda buz gibi soğuk bir şeyin kaydığını hissetti. Bundan kurtulup kaçmak ister gibi o çarçabuk kapıyı sürgüledi. Titreyerek yanıp duran küçücük mumunu yakına çekti ve yatağına uzandı. Eli kendiliğinden kızının masa üzerinde duran mektubuna gitti. O şimdi, bu mektubu bugün üçüncü defa olarak okuyordu. Fakat hiçbir şey anlayamıyor gibiydi. Bir defa daha okumaya girişti. Bundan da bir şey çıkmadı.

Mektup Kazan’dan geliyordu. Rusya’da bir yatılı mektepte okuyan 17-18 yaşlarında biricik kızı Sevimbike¹ yazıyordu. Bu mektup da her hafta aldığı diğer mektuplar gibi bir mektuptu, ama her nedense Miralay Demir Ali, kızının bu mektubundaki sözlerini bu defa pek başka buluyordu. Acaba, bu mektuptaki fikirler miralayın kalbinin derinliklerinde çoktan beri yatan bir his mi uyandırmıştı? Onun pek derin yarasını yeniden mi neşterlemişti?

Bu mektubu eline aldığından beri hâlinde anlaşılmaz bir değişiklik olmuştu. İşte o vakitten beri miralayın rahatı bozulmuş, uykusu kaçmış, serapa düşünce kesilmişti.

Kızı, hastabakıcı kursunu devam etmeye başladığını, böyle büyük felâket günlerinde uzaktan seyirci kalmanın vicdansızlık olduğunu, onun için de kursları bitirir bitirmez harp meydanına giderek fiilî surette işe girişmek fikrinde olduğunu babasına yazıyor ve onun izin ve duasını diliyordu.

Miralay, uykuya dalar gibi oldu. Onun gözünün önüne zayıf kızının hayali geliyordu. Onun yanında da son günlerde muharebe

¹ “Bike”, beyin müennesidir. “Sevimbike”, Kazan hanlarının çok sevilmiş bir kadın hanının adı olduğu için İdil (yani Volga) boyunda hanlara “Sevimbike” ismi verilmekten hoşlanılır.

meydanında “kahramanca” ölmüş yegâne oğlu ve bu iki yavrusunun arkasında da çoktan vefat etmiş refikasının hayali, masum ve mağdur bir çehre ile yalvarıyor gibi elini uzatmış görünüyordu. Öteki, harap köyün minaresi gibi kesilip atılmıştı. Evet! Nefise’nin bir kolu yoktu!

Miralay ürkek bir hayvan gibi korktu, tiksindi, kendi kendine:

“Nefise, Nefise, öyle ya, Nefise... Sen Nefise’sin değil mi? Senin bir kolun kesilmişti... Harpte mi kesilmişti? Kim kesti? Düşman mı yoksa bizimkiler mi kesti? Düşman kim?”

Onun gözü önünde bir sürü kesik kollar, ayaklar ve tahkir olunmuş Türk kadınları, Türk kızları gelip geçti.

“Sana da böyle mi oldu Nefise?” dedi. “Yoksa harp meydanında kahramanca ölen oğlunun uğrunda mı böyle yaralandın?”

Miralay dalmış olduğu uykudan yeniden silkinip uyandı. Tekrar yerinden fırladı ve sinirli bir hâlde odasının içinde dolaşmaya başladı. Böyle yürüyerek karanlık düşünceleri dağıtmak istiyordu. Fakat düşünceler onu bırakmıyordu. Onları dağıtmak için biraz işle meşgul olmak istedi. Kızına mektup yazmayı düşündü. Fakat ona ne yazacaktı? Nasıl yazacaktı? Bu hususta bir karar veremedi. Mektubu başka bir güne bıraktı. Erkan-ı harbiyeden gelen zarfların birini açtı, okumaya başladı. Okudu, bir daha okudu. Bir şey anlayamadı. Fakat okudukça kalbine bir şeyin saplandığını, dimağını yaraladığını hissediyordu.

Okuduğu kâğıtta Anadolu Türkü ile Azerbaycan Türkü’nü yekdiğerinden ayırmak için zapt olunmuş araziye Rus Kazak askerlerinin iskân olunması tensip olunuyor, bu Kazakların Fırat ve Dicle nehirleri boylarına kadar yayılması ileri sürülüyordu. Don ve Ural Kazaklarının o mıntıkaldaki Türklerin parçalanmasında oynadıkları rolleri nazar-ı itibara alarak Fırat ve Dicle nehirleri sahillerinde Kazak kolonileri vücuda getirilmesi lüzumu dermeyan olunuyordu. Bu fikir miralayın kalbini incitti. Kalbinin bir yeri acıdı, yandı.

“Bu ne demek, bunu niçin yapmak istiyorlar? Türk kitlesini parçalamaktan, onun birliğine halel getirmekten maksat ne?” gibi birtakım sualler karşısında durup düşündü. Fakat bunlara bir cevap bulamadı ve hemen kâğıdı elinden atıp tekrar kızına mektup yazmaya niyetlendi.

“Bu harpte yegâne oğlumu kaybettim. Şimdi biricik evladım sen kaldın. Artık kızım seni de felâkete atmak ve seni de kaybetmek korkusu beni muazzep ediyor. Senin de felâketini görmeye tahammül